

Kronika

Dubrovniški kongres in nemško vprašanje

Letošnji mednarodni kongres PENklubov v Dubrovniku je bil nedvomno najbolj razgiban in življenjsko najneposrednejši izmed vseh dosedanjih kongresov te internacionalne pisateljske ustanove. — V ospredju vseh diskusij je stalo nemško vprašanje. V imenu neke tesnosrčne, nekulturne, reakcionarne politične ideologije so pregnali Nemci iz zemlje ali pometali v ječe velik del svojih najboljših duhov, pisateljev, umetnikov, znanstvenikov, sežgali kup nemških knjig, med temi dela neoporečne umetniške vrednosti. To barbarsko početje, ki je morda najnasilnejši vdor sfanatizirane politične strasti v proste pokrajine človeškega duha, kar jih pomni novejša zgodovina (ruski primer, na katerega so se sklicevali nekateri, le deloma drži), je naravno vzbudilo v vseh navzočih, z izjemo le maloštevilnih udeležencev, spontan in nezadržan protest globokega ogorčenja, proti kateremu bi nemška delegacija ne mogla vzdržati svojega stališča, tudi če ne bi pobegnila pod neko jalovo pretvezo in z nekim neiskrenim protestom.

Vzlic temu se je kongres zaključil brez tistega pravega in vidnega uspeha, ki bi lahko mogočno odjeknil po vsem kulturnem svetu in bi tudi za današnje nemške vladodržce imel občutnejši pomen kakor pa ta zgolj platonična moralna obsodba. Ta zmanjšani uspeh ali neuspeh je zakrivil nesporazum v taktiki angleške in francoske delegacije — poteza, ki spet prav točno označuje današnjo politično in duhovno konstelacijo zapadne Evrope.

Čitatelje bo nedvomno zanimalo, kako gleda na potek kongresa nemško pišočii pisatelj. Zato priobčujemo v naslednjem poročilo avstrijskega proletarskega pesnika S o n k a, ki ga je poslal podpisanemu pod naslovom „Mein Rechenschaftsbericht“. Ne da bi se strinjali z vsemi piščevimi izvajanji — tako zlasti glede Tollerjevega govora, ki je vseboval predragocene in zelo tehtne moralne vrednote, pa tudi ob svojem prvem nastopu za naše občutje ni podajal lojalitetnih izjav nemški delegaciji, marveč samo Nemčiji, ki pa seveda ni Hitlerjeva Nemčija —, ga objavljamo, ker v ostalem dokaj točno riše potek kongresa. Poročilo se glasi:

„Moj obračun.

Epilog XI. mednarodnemu P. E. N. klubskemu kongresu v Dubrovniku.

Svetovni kongres mednarodnih PENklubov v Dubrovniku je končal svoje delo, ne da bi ga bil prav za prav pričel. V to je nemalo pripomogla neodločnost večine delegacij glede nemškega vprašanja, pa tudi pomanjkanje poguma posameznih delegatov, da bi se rešilo to osrednje vprašanje svetovnega kongresa odkrito in brez kompromisov. Edino angleška delegacija in zlasti njen vodja H. G. Wells, novi predsednik mednarodnih PENklubov, je prinesla s seboj umevanje za to, da v tem zgodovinsko odgovornem trenutku ni dopustno, da bi se nemško vprašanje zabrisalo in odložilo in da bi se pomagalo na ta način odgovornim nemškim oblastnikom zakriti njih zlodela, namestu da bi se pred vsem kulturnim svetom jasno in razločno obsodila. Angleži so jim, preden so se mogli odločiti, da bi sprejeli skupaj z Nemci neko resolucijo, zastavili dvoje vprašanj:

1. Na kakšen način se je zavzel nemški PENklub za svoje preganjane člane?
2. Kaj je storil zoper progon in požig knjig in kaj namerava storiti?

Mister Wells je branil skoraj proti vsem delegacijam stališče, da se mora na ta vprašanja najprej odgovoriti in ju razmotrivati v prosti diskusiji, preden bi mogel plenum kongresa sprejeti resolucijo, za katero sta se zedinili nemška in

francoska delegacija v soglasju z 21 delegacijami, ki jo je z odobravanjem prebral v nemščini nemški delegat Schmidt-Pauli. Tedaj je nemška delegacija preklicala svoj pristanek, ni odgovorila na obe vprašanji Angležev ter s protestom proti predsedstvu visokostno ostavila dvorano. Nji so se pridružili posamezni delegati (ne vse delegacije) iz Holandske, Švice in Avstrije. Iz Avstrije je bila ga. Urbanitzky, ki je z Nemci vred zapustila razpravno dvorano, Felix Salten je, sklicujoč se na svoje židovsko poreklo, ki mu ga v Nemčiji niso nikoli očitali, protestiral proti postopanju z nemškimi delegati po predsedniku Wellsu, a je ostal v dvorani.

Nato je podelil H. G. Wells besedo Ernstu Tollerju kot prvemu v diskusiji o nemškem vprašanju. Tedaj se je dogodilo nekaj nepričakovanega in za moj občutek gorostasnega. Namestu da bi izrabil Toller ta psihološko važni trenutek zborovanja v to, da bi razgrnil vse gradivo glede preganjanja pesnikov v Nemčiji, ki ga je imel s seboj, se je razbesedil v lojalitetnih izjavah proti nemški delegaciji. Poudarjal je, da ni zahteval besede, marveč da mu jo je predsednik zdaj podelil. Tudi on polaga veliko važnost na to, naj se glasuje najprej o izvrstni resoluciji (ki si jo je bil nasprotnik sam pripravil), da se bo nemška delegacija vrnila k razpravam; on ji bo nato stavil nekaj vprašanj. Na neki medklic je odgovoril sila ogorčeno, da ne govori proti Nemčiji, marveč proti nemškemu PENklubu. S takimi mučnimi plesi, ki so spominjali kaj močno na alire kake primadone ter našle več odobravanja pri dobro vzgojenih soprogah kakor pri njih možeh v tej dvorani, je dosegel slednjič, da se je brez razprave glasovalo o resoluciji, ki so jo spenkljali Nemci in Francozi, kakor je pripomnil Wells, „za zaprtimi vrati“. Zanj je glasovalo 10 delegacij (med njimi celo avstrijska), 2 za prvotno radikalnejšo, ostanek, nekako 14, se jih je vzdržalo glasovanja. Treba je poudariti, da je Toller razgovor o nemškem vprašanju na ta način udušil v prid neki slabotni kompromisni resoluciji. To napačno postopanje Tollerjevo se ni dalo več popraviti. Najmanj še z njegovim pacifističnim govorom, ki ga je imel na naslednji (zadnji) seji kongresa, na kateri je tudi Schalom Asch v imenu judov prebral neko izjavo. Oba govora sta si bila zelo podobna. Ne Toller ne Asch nista razumela velike naloge kongresa, ki bi naj bil svetovni forum za bojno napoved človeškega duha proti neduhu tretjega cesarstva. Njuna govora, sentimentalna, poetična in iluzijonistična, nista bila drugega kakor dvoje pokopaliških žalostink. Pri Aschu nam ta način ne more dalje vzbujati začudenja. Toda: ali vsaj Toller ni pomislil, da bi se zidanje zlatih mostov za tretje cesarstvo v Evropo utegnilo označiti nekoč kot strašna izdaja človeškega duha? Kaj porekó k temu zastopstvu tovariši v nemških ječah in v emigraciji? Ali ne tiči v tem spravnem domotožju nekoliko hrepenenja po izenačenju? Ni čuda, da so vsi omahljivci v dvorani, ki so še petnajst minut poprej pod vodstvom fašista Marinettija obstruirali moje s silo priborjeno čitanje pogumnih protestnih brzojavk avstrijskih pesnikov, ploskali Ernstu Tollerju in je bil Felix Salten edini, ki mu je ves ginjen stisnil roko.

Moji tovariši iz avstrijske delegacije so bili mnenja — in so sklenili to ravnanje prav za prav kljub mojemu protestu že pred svojim odhodom v Dubrovnik — da se zaradi sto in stoletne kulturne zvezanosti Avstrije z Nemčijo ne morejo udeleževati debate o Nemčiji. Jaz temu mnenju nisem mogel pritrditi. Kajti vprav zaradi te kulturne zvezanosti moramo aktivno braniti nemško kulturo, ki jo je tretje cesarstvo barbarsko napadlo. Iz tega mojega stališča je nastala diferenca med avstrijsko delegacijo in med menoj. Temu se je pridružilo še, da je šla avstrijska delegacija preko svojega dunajskega sklepa, da bo ostala pasivna glede nemškega vprašanja: enkrat s Saltenovim govorom in izjavo, drugič pa s tem, da je Urbanitzky zapustila dvorano.

Jaz sem bil v vseh teh stvareh že od začetka čisto drugega mnenja. Meni se je zdelo izredno važno, da se izjavi kongres odkrito solidarnega s preganjanimi nemškimi tovariši. Zato sem takoj po svojem prihodu v Dubrovnik predložil predsedstvu kongresa tole izjavo:

„Mednarodni PENklubi, zvesti namenom svojega pokojnega ustanovitelja, da se ustvari v njih mednarodna nepolitična institucija največje solidarnosti, ne morejo dostojneje pričeti svojega svetovnega kongresa, kakor z zagotovilom iskrenega tovarštva in zvestobe za vse pesnike in pisatelje, ki morajo trpeti zavoljo svoje besede in svojega dela.

XI. svetovni kongres pozdravlja v tem trenutku posebno Karla von Ossietzkega, Ludvika Rennu, Ericha Mühsama, Siegmunda Freuda, Heinricha Manna, Alfreda Kerra, Jakoba Wassermanna in vse v Nemčiji preganjane, zasledovane in sežgane tovariše.“

Ta izjava, ki so jo podpirale nekatere delegacije, ni bila predložena kongresu. Preko tega pa sem bil mnenja, da izjava solidarnosti sama ne zadošča. Besedi mora takoj slediti dejanje. Predložil sem eksekutivi in predsedstvu kongresa tele predloge:

1. Izvolite iz plenuma kongresa mednarodni komité, ki mora nemudoma stopiti v zvezo z Društvom narodov: treba je takoj ustvariti neko mesto za eksistenčno varstvo in pravno zaščito preganjanih nemških pesnikov.

2. Sklene naj se, da praznujejo vsi nacionalni PENklubi pod vodstvom eksekutive mednarodnih PENklubov dan 10. majnika, ko so bile sežgane nemške knjige, dejansko in s tvorno pomočjo, od 10. majnika 1934. dalje kot mednarodni dan vseh preganjanih knjig brez razločka svetovnonazorskih smeri.

Ves čas kongresa sem se boril za besedo, da bi utemeljil svojo izjavo in oba predloga. Wells mi jo je bil obljubil. Žal, pa sem moral doznati, da so mnogi, ki tega ne bi bili smeli, delali razpoloženje proti mojemu aktivističnemu stališču. Tako nisem dobil besede. Ker so ostali moji medklici često neopaženi, sem se moral zateči k nevljudni demonstraciji, da bi storil svojo dolžnost. Ker je bilo brezupno vse, naj sem se še tako priglašal k besedi, sem stopil v zadnji minuti — na tej seji ni več predsedoval Wells — na tribuno, ne da bi mi bila podeljena beseda, da, celó proti protestu predsedujočega ter izkričal protestne brzojavke avstrijskih pesnikov med razgrajanjem fašistov in njih zaščitnikov v zbornico. Brzojavki se glasita takole:

1. „Kongres PENklub, za Sonko, tajnika Zaščitne zveze avstrijskih pisateljev.

Protestiramo proti pasivnemu zadržanju oficijelne avstrijske PENklubske delegacije. Prosimo pa, da drugojezične delegacije zastopajo in ščitijo pravega nemškega duha. Stefan Zweig, Wassermann, Werfel, Alfred Polgar. Proponirajte komité za zaščito nemških pisateljev.“

2. „Sonka, Kongres PENklub, Dubrovnik.

Izjavite v plenumu v imenu avstrijskih in pobeglih nemških PENklubskih članov in pisateljev: Pričakujemo od kongresa in PENklubov, da se tvorno zavzame za preganjano nemško literaturo. Oskar Maria Graf, A. M. Frey, Hermynia zur Mühlen, Dr. D. Bach, Fritz Bruegel, Rudolf Brunngraber, Theodor Kramer, Josef Luitpold.“

S tema brzojavkama so skušali podpisani pesniki rešiti čast kongresa. Že dejstvo, da so bile brzojavke tu (to se je na kongresu naglo razvedelo), je dalo mnogim delegatom pogum ter jim okrepilo hrbtenico. Pridobili smo jih za soborce. Zame je bilo pravo olajšanje, da mi ni bilo treba več stati čisto samemu proti kompaktni večini negotovosti in strahu.“

F. A.